

kuzeyindeki Aladağ yakınlarında meydana gelen savaşta Ali Pâdişah savaşı ve hayatını kaybetti (1336); Şehzade Mûsâ da Bağdat tarafına gitti. İktidarı ele geçiren Hasan-ı Büzürg bu başarısından sonra Tebriz'i pâyitaht yaptı ve Erzurum'dan Musul'a kadar uzanan sahada Sutaylar'dan Hacı Togay, Anadolu'da Alâeddin Eretna, Bağdat yöresinde Kara Hasan, Arrân'da Surgan, Fars bölgesinde de Meşud Şah kendisini metbû tanıdılar.

Uyrat Ali Pâdişah'ın ortadan kaldırılmasından sonra Horasan emîrleri Toğa Timur'u ilhan seçtiler; Mûsâ da ona biat etti. Fakat Hasan-ı Büzürg Merâğa civarında onları bozguna uğratarak Mûsâ'yı esir alıp öldürttü (1337). Ancak çok geçmeden karşısına Hasan-ı Kûçek çıktı. Hasan-ı Kûçek, 1338 yılında Aladağ'da Şehrinev yakınlarında yapılan savaşta Hasan-ı Büzürg ve mütteliklerini mağlûp ederek Tebriz ve Sultâniye'yi yağmaladı; Hasan-ı Büzürg'ün ilhan ilan ettiği Muhammed'i de yakalatarak öldürttü. Bunun üzerine Azerbaycan'ı terkedip Irâk-ı Acem'e çekilmek zorunda kalan Hasan-ı Büzürg, burada yeni bir cephe oluşturmaya çalıştıysa da Hasan-ı Kûçek karşısında tekrar mağlûp oldu ve bu defa Bağdat'a çekilerek Abaka Han'ın oğlu Şah Cihan Timur'a biat etti. Daha sonra Bağdat'ta dedesine nisbetle İlkânîlilar, kabilesine nisbetle de Celâyirîliler denilen bağımsız bir devlet kurdu (1340). Arkasından kendi isteğiyle askerî yardım karşılığında, idaresi altında bulunan Bağdat, Musul ve Irâk-ı Acem'de Mısır Memlûk Sultanı el-Melikü'n-Nâsîr Muhammed b. Kalavun adına hutbe okutup sikke kestirdi (Sümer [1969], I, 100). Hasan-ı Kûçek'in ölümü (1343) Hasan-ı Büzürg'ü tehlikeli ve büyük bir düşmandan kurtardı; ancak onun yerine geçen kardeşi Melik Eşref döneminde de (1343-1355) taraflar arasındaki mücadele devam etmiştir.

Ebû Said Bahadır Han'ın son eşi Dilşad Hatun'la evlenerek daha önce kendisine yapılan haksızlığın intikamını alan Hasan-ı Büzürg vefat edince yerine oğlu Şeyh Üveys geçti. Bağdat Moğol istilâsından sonra içine düştüğü siyasî, iktisadî ve içtimâî çöküntüden, Hasan-ı Büzürg'ün kurduğu ve yapılanmasında İlhanlı idare sistemini örnek aldığı Celâyirî Devleti sayesinde kurtulmuştur. Hasan Ali evlâdına karşı saygılı olmuş, Nefes şehrindeki türbeyi yeniden imar ve ihya etmiştir. Celâyirîliler döneminde Irak'taki Türkmen nüfusu artmış, Irak ve yöresi ekonomik, siyasî ve kültürel açıdan önemli bir merkez haline gelmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mîrhând, *Ravzatü'ş-şafâ*, Leknev 1891, II, 181-185; Handmîr, *Habîbü's-siyer*, Bombay 1284, III, 78-80, 130; *Düvel-i İslâmiyye*, s. 391-393; Spuler, *İran Moğolları*, s. 330-380; Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi*, s. 203; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1969, s. 100; İbrâhim Halîl, "el-Evdâ'u'l-İrâkî's-siyâsiyye fî 'ahdî's-Sultân el-Celâ'irî 1382-1410", *Âdâbü'r-râfideyn*, VIII, Musul 1977, s. 128-129; *el-Şâmû'l-İslâmî*, II, 81; Mükrimin Halil Yımanç, "Celâyir", *İA*, III, 64-65; "Hasan Büzürg", a.e., VI/1, s. 316; J. M. Smith, "Djalâyir", *EP* (İng.), II, 401; "Âl-i Celâyir", *DMF*, I, 205; Muzaffer Ürekli, "Celâyirîliler", *DİA*, VII, 264-265.

ABDÜLKADİR YUVALI

HASAN CAN ÇELEBİ

(ö. 974/1567)

Türk müzikisi bestekârı, hânende.

Devlet adamı, şeyhülislâm ve tarihçi Hoca Sâdeddin Efendi'nin babasıdır. Hayatı hakkında bilinenler, Hoca Sâdeddin Efendi'nin ünlü eseri *Tâcü't-tevârih*'te verdiği bilgilere dayanmaktadır. Hasan Can b. Hâfız Mehmed b. Hâfız Cemâled-din İsfahânî şeklindeki künyesinden ailesinin İsfahanlı olduğu anlaşılmaktadır. Babası Hâfız Mehmed, Safevî Hükûmdarı Şah İsmâil'in daveti üzerine Tebriz'e gitmiş, Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran zafarinin (1514) ardından Tebriz'e girmesinden sonra buradan İstanbul'a getirdiği âlim ve sanatkârlar arasında o da yer almıştır. Hasan Can'ın bu sırada babasıyla birlikte bulunması (Hoca Sâdeddin, I, 292), onun Tebriz'de dünyaya geldiği ihtimalini düşündürmektedir. Hâfız Mehmed İstanbul'a gelince saray hâfızı olarak görevlendirildi. Yavuz Sultan Selim'in özel hizmetine alınan oğlu Hasan Can ise padişahın en yakın adamlarından biri oldu, onunla birlikte Mısır seferine katıldı. Hasan Can, Yavuz Sultan Selim'in vefatına kadar altı yıl süren bu hizmeti sırasında birçok olaya şahit oldu; en gizli sırları onunla paylaştı. Hastalığı iyice ağırlaştığı bir sırada Yavuz Sultan Selim'in, "Hasan Can, bu ne haldir?" sorusuna karşılık onun, "Sultanım, Cenâb-ı Hakk'a teveccüh edip O'nunla olacak zamandır" demesi üzerine padişahın, "Ya bunca zamandan beri bizi kiminle bilirdin?" şeklindeki sözü tarih kitaplarında yer almıştır.

Yavuz Sultan Selim dönemiyle ilgili *Tâcü't-tevârih*'te yer alan birçok bilginin sözlü kaynağı olan Hasan Can, padişahın vefatı ile ortaya çıkan karışıklığı yatıştırma konusunda önemli rol oynadı. Kanûnî Sultan

Süleyman'dan yakın ilgi görmesine ve kendisine yüksek memuriyetler teklif edilmesine rağmen maaş tahsisini isteyecek münzevi bir hayat yaşamayı tercih etti. Padişah da ona günlük 150 akçe, oğullarına 20'şer akçe verilmesini emretti. Sarayın "cemâat-i mutribân"ı arasında adına rastlanması, bu maaş tahsisinin bir vazife karşılığı olarak yapıldığı ihtimalini güçlendirmektedir. Bundan hareketle onun Enderun'da mûsiki hocalığı yaptığı, Kanûnî'nin zaman zaman kendisine 200 filoriden 1000 filoriye kadar ihanda bulunduğu ileri sürülmüştür. Hasan Can 17 Şâban 974 (27 Şubat 1567) tarihinde Hoca Sâdeddin Efendi ile beraber gittiği Bursa'da vefat etti ve Yeşiltürbe kapısının yakınlarında yol kenarına defnedildi.

Aynı zamanda hânende ve bestekâr olarak da tanınan Hasan Can'ın bu alandaki bilgileri kimden aldığı bilinmemektedir. Bazı eserlerde onun Ahmed, Hüseyin ve Hasan adlı üç talebesi bulunduğu belirtilmektedir (Uluçay, sy. 45 [1951], s. 23; Meriç, sy. 53 [1952], s. 154-155). Hasan Can'ın bestelediği eserler, daha sonraki devirlerde mehter takımlarında devamlı olarak çalınmıştır. Günümüze duyuk usulünde üç adet hüseyinî peşrevi ulaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, I, 292-296; II, 394-397; Elyâzî Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 643; Peçuyî İbrâhim, *Tarih*, II, 289; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 130; Ali Üfkî Bey, *Mecmûa-i Sâz ü Söz*, British Museum, Sloane, nr. 4114, vr. 24; Kantemiroğlu, *İlmü'l-mûsikî*, I, 194; *Sicill-i Osmânî*, II, 119; Ahmed Refik [Altunay], *Âlimler ve Sanatkârlar*, İstanbul 1924, s. 967; Etem [Ruhî] Üngör, *Türk Marşları*, Ankara 1966, s. 24; Haydar Sanal, *Mehter Müzikisi*, İstanbul 1967, s. 131, 160-161, 165, 193-200, 259; Danişmend, *Kronoloji*, II, 13, 53-55; M. Çağatay Uluçay, "Mehterhane ve Sâzendelere Dair Birkaç Vesika", *MM*, sy. 45 (1951), s. 23; R. Melûl Meriç, "Osmanlılar Devri Türk Müzikisi Tarihi Vesikalari", a.e., sy. 53 (1952), s. 154-155; "Hasan Can Çelebi", *TA*, XIX, 11; Şerâfeddin Turan, "Sâdeddin", *İA*, X, 27; Öztuna, *BTMA*, I, 332-333.

NURİ ÖZCAN

HASAN ÇELEBİ

(ö. 1002/1594'ten sonra)

Osmanlı hattatı.

Çerkez asıllı olduğu dışında ailesine dair bilgi yoktur. Büyük bir ihtimalle Kafkasya'dan getirilmiş bir köle iken Ahmed Şemseddin Karahisârî tarafından satın alınmış, efendisi daha sonra onu âzat